თამაზ სანიკიძე
გ. ჩუბინაშვილის სახ. ქართული ხელოვნების ისტორიისა და
ძეგლთა დაცვის კვლევის ეროვნული ცენტრი

თვალსაჩინო მკვლევარი
(მცირე მოგონება)

ბ-ნი ნიკო ჩუბინაშვილი ერთ-ერთი პირველი ბრძანდებოდა იმათგან, ვინც საშუალება და სტიმული მომცა ადრიდანვე განმესაზღვრა მთელი ჩემი ცხოვრება-საქმიანობის აზრი და მიზანი. მალე ჩვენი იმდროინდელი ინტენსიური კონტაქტები, მანვე მეგობრულ ურთიერთობებში (ჩემგნით ყოველთვის მოკრძალებულ) გადაზარდა და ასე გაგრძელდა ათეული წლების მანძილზე. ბევრი სიკეთე მახსოვს მისგან, მაგრამ სანამ რამდენიმე ეპიზოდზე შევაჩერებ ყურადღებას, ვფიქრობ, სასურველია ჯერ ზოგად (და კარგად ცნობილ) კონტექსტში გამოჩნდეს მისი პიროვნება.

ნიკო ჩუბინაშვილის საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით, ყველა მისი წიგნი თუ სტატია ერთად გადმოვიღე და კიდევ ერთხელ დავიდასტურე – ბ-ნ ნიკოს და მისი თაობის მკვლევარებს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის თანამშრომლებს („დამფუძნებლებს", „უფროსებს"), რა უსარმაზარი წვლილი აქვთ შეტანილი ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი და უმდიდრესი სულიერი მემკვიდრეობის მეცნიერული შესწავლა-წარმოჩენის, მისი განსაკუთრებული ღირსება-მნიშვნელობის პროფესიონალთა და ფართო საზოგადოების (აქაც, ქვეყნის ფარგლებს გარეთაც) ცნობიერებაში მყარად დამკვიდრების ესოდენ საშურ საქმეში. გასული საუკუნის 40-50-იან წლებში, მათი სახით ჩვენმა დიდმა მასწავლებელმა – აკად. გიორგი ჩუბინაშვილმა გაწვრთნა და გვერდში ამოიყენა მთელი გუნდი ნიჭიერებით გამორჩეული მკვლევარებისა, რომელთა შორისაც, უდავოდ, თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს მის ძეს – არქიტექტორს, ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორს – ნიკო ჩუბინაშვილს.

ნიკო ჩუბინაშვილის საკმაოდ მასშტაბური, თემატიკით და პრობლემატიკით მრავალფეროვანი (არქიტექტურა, ქანდაკება, ხეზე კვეთილობა) სამეცნიერო მემკვიდრეობა ცნობილია და დაფასებულიც. ამდენად, ამ მემკვიდრეობის მიმოხილვა- დახასიათება აქ უადგილო იქნება. შევეხები მხოლოდ ბ-ნი ნიკოს მიერ ბოლო პერიოდში გამოცემული წიგნების რამდენიმე ფორმალურ მხარეს.

ბ-ნმა ნიკომ ნაშრომის ორიგინალური სტრუქტურა შეიმუშავა. ეს არის მოზრდილი, ერთნაირი ზომის წიგნები, თეთრი, რბილი ყდით. ყდის მეტი ნაწილი უჭირავს საკვლევი ობიექტის ფრაგმენტის მკაფიო, შავ-თეთრ ფოტოს, რომლის თავზეც კვლავ ერთნაირი და მოზრდილი შრიფტით დაბეჭდილია ნაშრომის სახელწოდება, ავტორის სახელი და გვარი. არის შემთხვევა, როდესაც ამ კომპოზიციაში ავტორი არ ჩანს (გარკვეული მიზეზით), მაგრამ ისედაც ცხადია, რომ ეს წიგნები ერთი კაცის ხელიდანაა გამოსული (პირველი ასეთი წიგნის მაკეტზე მახსოვს ერთხელ ერთად ვიმსჯელეთ). თავისებურია პუბ-

ლიკაციის შინაგანი წყობაც. თვით გამოკვლევა შედარებით მოკლეა, მაგრამ რა თქმა უნდა, ამომწურავი. ამას მოსდევს უამრავი ილუსტრაცია ძეგლის ხედების თუ ანასომების, მისი ახლო თუ შორეული პარალელების სახით. დაბოლოს, მოცემულია სურათების ანოტაციები – თითოეულის დეტალური აღწერა, ანალიზი, სამეცნიერო ლიტერატურა და ა.შ. ნაშრომის ეს ნაწილი ზოგჯერ მოცულობითაც მეტია და უფრო ბევრ ფაქტობრივ ინფორმაციას იტევს, ვიდრე მისი ძირითადი ტექსტი.

ბ-ნი ნიკო მაღალი რანგის პროფესიონალი ბრძანდებოდა ძეგლების აზომვისა და გრაფიკული ფიქსაციის საქმეში (გავლილი ჰქონდა ნ. სევეროვის სკოლა). არქიტექტურული ნაგებობის ვრცელ მონაკვეთებშიაც კი არ გამოტოვებდა არც ერთ დეტალს, წვრილმანს, ძნელად შესამჩნევ კუთხე-კუნჭულს. იმავდროულად, იყო ბრწყინვალე და სათანადოდ განსწავლული ფოტოგრაფი (ბევრს კითხულობდა ფოტო-საქმის შესახებ). ჰქონდა მახვილი თვალი და ალღო. თვითონვე იღებდა მისთვის საინტერესო მასალას. ყოველივე ეს კი მის ნაშრომებს მომგებიანად გამოარჩევს სხვათაგან.

ბ-ნი ნიკოს მიერ ორგანიზებულ აზომვით სამუშაოებსა და ძეგლების ფოტო გადაღებებში ბევრჯერ მიმიღია მონაწილეობა, რა თქმა უნდა შეგირდის (რულეტის დამჭერის, გამნათებლის...) „რანგში", მაგრამ მისგან არასოდეს მიგრძვნია რაიმენაირი „კნინობითი" დამოკიდებულება. ხშირად, განსაკუთრებით ხანგრძლივი ექსპედიციების დროს, ბუნებრივია, პროფესიული საუბრებიც გვქონდა ხოლმე. მასთან შეკამათება თავისუფლად შეიძლებოდა. განსხვავებულ თვალსაზრისს გამოცდილი სპეციალისტებისგანაც უშფოთველად მოისმენდა, მაგრამ საკუთარი პოზიციისგან ძნელად თუ გადავიდოდა. არ იყო მაინცადამაინც მერყევი და დამთმობი ხასიათისა. მისი ერთადერთი მრჩეველი და არბიტრი მხოლოდ ბ-ნი გიორგი ბრძანდებოდა – რედაქტორი და წინასიტყვაობის ავტორი მისი გამოკვლევების უმეტესობისა.

ბ-ნი ნიკოს ახალგაზრდებთან დამოკიდებულებისა და ურთიერთობის საილუსტრაციოდ, თავს ნებას მივცემ და მოვიტან წარწერას წიგნსე – „წეროვანი" (ამ ძეგლის აზომვაშიც ვეხმარებოდი). „თამაზს, ნიშნად პატივისცემისა! დაე, ამ მოკრძალებულმა წიგნმა გაამყაროს ჩვენს ცნობიერებაში სასიამოვნო შთაბეჭდილებები 1967 და 1968 წლებში წილკნის გუმბათოვანი ტაძრის გაწმენდასა და აზომვაზე ჩვენი ერთობლივი მუშაობისა, სადაც ჩვენთან არაერთხელ ჩამოვიდა ჩვენი მასწავლებელი – გიორგი ნიკოლოზის –ძე. გულწრფელად მოგესალმები და გილოცავ შენი წიგნის – „გერგეტის" გამოცემას. წარმატებებს გისურვებ შენს საქმიანობაში საქართველოს ხელოვნების მუზეუმის დირექტორის თანამდებობაზე. 5 დეკემბერი, 76წ." (დროთა განმავლობაში ჩემთვის ამ სიტყვებმა საკრალურის, ხოლო წიგნმა და კიდევ რამდენიმე სხვა მისნაირმა – რელიკვიების ხარისხი შეიძინა).

წილკანში მე და ნუგზარ ანდღულაძე ბ-ნ ნიკოს „შავ მუშებად" ვახლდით. ავაშენებინეთ უზარმაზარი ხარაჩოები ტაძრის იატაკიდან გუმბათამდე. დილიდან მოზრდილი ჩაქუჩითა და სატეხით ხელში დავძვრებოდით ხარაჩოდან ხარაჩოზე და ნამდვილ მუშებთან ერთად ვასუფთავებდით ტაძრის კედლებს. ბ-ნი ნიკო გამუდმებით რჩევებს გვაძლევდა და იმავდროულად იწერდა ყველაფერს ამ მეტად რთული პროცესის შესახებ. საღამოს დათხვრილ – გამურულები და დაღლილ-დაქანცულები გამოვდიოდით ეკლესიიდან. ტაძრის

ასომვისას ცოტა ამოვისუნთქეთ, მაგრამ არც ეს იყო იოლი საქმე ბ-ნი ნიკოს ხელში. თვითონ კი „ჩიტივით" გრძნობდა თავს. უკვე საკმაოდ ასაკოვანს, ძალა და ენერგია ნამდვილად არ აკლდა. და მაინც სწორია ბ-ნი ნიკო – ამ მრავალმხრივ საინტერესო ძეგლთან ესოდენ ხანგრძლივი სულიერი და ფიზიკური „შეწიაღება", მართლაც დიდად სასიამოვნო მოგონებად დამრჩა.

ასეთი ეპიზოდი კიდევ არაერთი შემიძლია გავიხსენო, რადგანაც ბ-ნი ნიკოს მიერ ჩემი (ჩვენი) „წვალება" (ვცოდავ) ამით არც დაწყებულა და არც დამთავრებულა. ამ დროს ჩვენი ურთიერთობა გარკვეულწილად თანასწორობას გულისხმობდა და შედარებით შეღავათიანი იყო. პირველად კი მის გვერდით ბევრად უფრო ადრე და სულ სხვა ვითარებაში აღმოვჩნდი.

უნივერსიტეტს ვამთავრებდი, როცა ხელოვნების ინსტიტუტში სტაჟორად ჩამრიცხეს. ჩემს რამდენიმე თანატოლთან ერთად. ბედნიერები დავდიოდით ინსტიტუტში, ბეჯითად ვმეცადინეობდით, მაგრამ პირადად ჩემთვის სრულიად გამორიცხული იყო რაიმენაირი შეთამამება უფროსებთან, მით უფრო ბ-ნ ნიკოსთან – ასეთი მამის შვილთან. ერთხელ, მოულოდნელად დერეფანში გამაჩერა და მითხრა მხოლოდ ორი სიტყვა – უფლისციხეში წავიდეთო და გაიარა. სიხარულისგან ცას ვეწიე, მაგრამ ვერ გავიგე, რა უნდა მეკეთებინა უფლისციხეში. რამდენიმე დღის შემდეგ განმიმარტა და ისიც გამაგებინა, როგორ უნდა მოემზადებულიყავი. უფლისციხეში ჩავედით 1958 წლის 8 დეკემბერს. თოვდა, ყინავდა. გამთენიისას ვიწყებდით მუშაობას. გადავიღეთ მთელი უფლისციხე. ავსომეთ უფლისციხის სამნავიანი ბაზილიკის ნანგრევები. ფაქტობრივად, ეს იყო ჩემი პირველი ექსპედიცია და ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი პროფესიული ჩამოყალიბების გზაზე.

მოგვიანებით ბ-მა ნიკომ გამოაქვეყნა საინტერესო სტატია აღნიშნული ბაზილიკის შესახებ (დაათარიღა) და პატარა წიგნი უფლისციხეზე. ერთი „ბავშვური" სტატია მეც დავბეჭდე, მაგრამ მაშინ ამას იქით აღარ წავსულვარ. მხოლოდ წლების შემდეგ გახდა უფლისციხის კვლევა ჩემი საქმიანობის ერთ-ერთ უმთავრეს მიზნად, რაშიაც იმ პირველმა იმპულსმაც გარკვეული როლი შეასრულა. ბ-ნი ნიკო ამ დროსაც მხარში მედგა. რამდენჯერმე ჩამოვიდა კიდეც უფლისციხეში, სადაც ჩემი ხელმძღვანელობით დიდი ხნის მანძილზე მუშაობდა საქართველოს ხელოვნების სახ. მუზეუმის არქეოლოგიურ-არქიტექტურული ექსპედიცია. ასეთი გამოცდილი სპეციალის-ტის ნებისმიერი რჩევა-კონსულტაცია დიდად სასარგებლო იყო ჩემთვისაც და ექსპედიციის წევრებისთვისაც.

კვლავ ადრეულ პერიოდს დავუბრუნდები. 1959 წელს ბ-ნ ნიკოს და მე ორთვიანი მოგზაურობა გვქონდა მესხეთ-ჯავახეთში. წავედით მისი მანქანით – პატარა, ძველი („ხოჭო") მოსკვიჩით (ბ-ნმა ნიკომ მანქანა და მისი მართვა კარგად იცოდა), რომელიც ისედაც დანგრეულ გზებზე, ძლივს მიჩაქჩაქებდა. დავბინავდით ასპინძის სასტუმროში. ბ-ნი ნიკო მთელი ამ დროის განმავლობაში არაფრით შეწუხებულა. მე კი დღესაც სიმწრით ვიხსენებ ამ სასტუმროს და იქაურ სადილებს („ბორშჩით"). როგორც მოსალოდნელი იყო, საკუთარი

ტრანსპორტი მხოლოდ ადგილობრივი „მთავრობების" მოსანახულებლად გამოგვადგა. ბ-ნმა ნიკომ ადვილად შეძლო მათი კეთილგანწყობის მოპოვება და სასტუმროსთან რეგულიარულად გვედგა ხან ასპინძის, ხან ახალციხისა და ახალქალაქის რაიკომების „კოლხოსნიკი" რა თქმა უნდა, ფეხითაც ბევრი ვიარეთ. ცნობილ ძეგლებთან ერთად ვნახეთ ისეთებიც, რომლებთანაც მიღწევა მერე ველარაფრით შეეძელი („დარჩნენ" მხოლოდ ჩემს დღიურებში). დავდიოდით მთებსა და კლდეებზე. ტყეტლრე'ში (ერთხელ მანქანა ხრიალ-ხრიალით კლდეს რომ აეკიდა, მძღოლმა თქვა – „აქ ხელიკებიც „ტორმუზებით" დადიანო"). მოვიხილეთ 78 ძეგლი. ყველა გადავიღეთ. რამდენიმე ავსომეთ კიდეც... ბ-ნი ნიკო არც საერთოდ და არც ასეთ შემთხვევებში სიტყვაუხვი არ ბრძანდებოდა, მაგრამ მისი ძუნწი, ზოგჯერ ჩემს მიერ „გამოძალული" კომენტარები, მაინც ჩამრჩა მეხსიერებაში. მთავარი კი ის არის, რომ ამ ძეგლებზე (კუმურდო, ვარძია, საფარა, ზარზმა...) დაკვირვებით ღრმად შევიგრძენი და გაეაცნობიერე ძველი ქართული ხელოვნების (არქიტექტურის, რელიეფის, ფრესკის, ორნამენტის) განუმეორებელი ხიბლი და მრავალფეროვნება.

ბ-ნი ნიკო ზოგჯერ ზედმეტ სიხისტეს, სიმკაცრეს ავლენდა და ასეთადაც იყო ცნობილი, მაგრამ მას საწინააღმდეგო თვისებებიც – ამაღლებული, ლირიკული შეგრძნებები, სითბო ახლობელთა მიმართ, საკმაოდ ჭარბად ჰქონდა, რაც იმთავითვე, სწორედ სამცხე-ჯავახეთში ყოფნისას დავინახე და შემდეგაც ბევრჯერ მიგვრძნია. „ოხ, ეს რომანტიკოსები! ისინი მოულოდნელს ხედავენ ყოველთვის იქ, სადაც მსგავსი არაფერი შეიძლება იყოს" – ვკითხულობთ ციტატაში, რომელიც წინათქმად უძღვის მის ერთ-ერთ გამოცემას. მართლაც, იგი საკვლევ მასალაში ხშირად ამჩნევდა ისეთ ნიუანსებს, რომლებიც არა დოკუმენტურად, მხოლოდ ალღო-მიხვედრით, აძლევდა მას მისთვის სასურველი დასკვნების გამოტანის შესაძლებლობას.

და კიდევ: ხშირად მესტუმრებოდა ხოლმე ხელოვნების მუზეუმში, განსაკუთრებით ჩემი იქ ყოფნის ადრეულ წლებში. თუ ვკითხავდი რამეს, პასუხს არ დამზარდებოდა; ან თუ საუბრის დროს მიხვდებოდა, რომ რაღაც ფოტო მჭირდება, აუცილებლად მოძებნიდა თავის მდიდარ არქივში, ან გადაიღებდა და მომიტანდა. ბოლო ხანს მან უფრო მომდევნო ასაკის ახალგაზრდები დაიახლოვა და ჩვენი შეხვედრებიც გაიშვიათდა, მაგრამ მის მიმართ ჩემი პატივისცემა ამით არ შეცვლილა.

ბუნებრივია, ბ-ნ ნიკოს სრულიად განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა ხელოვნების ინსტიტუტთან. კარგად იცოდა (ვიცოდით), სხვათაგან ამ სრულიად გა-მორჩეულ კოლექტივში, თუ რა მაღალი მეცნიერული და ზნეობრივი ღირსებების, ჭეშმარიტად მამულიშვილური ინტერესების მქონე ადამიანები მოღვაწეობდნენ. იცოდა თითოეულის როლი, ადგილი, შესაძლებლობები და მიუხედავად მათთან სხვადასხვა-გვარი ურთიერთობისა, ყველას სათანადო პატივს მიაგებდა. და მაინც – 1971 წელს, ინსტიტუტის დაარსებიდან 30 წლისთავზე წიგნი „ხანდისი" მიუძღვნა არა ყველას, არა-მედ ინსტიტუტის დამფუძნებელთა

საქმის გამგრძელებლებს – მკვლევართა მეორე და მესამე თაობის წარმომადგენლებს, კვლავ ახალგაზრდებს, ანუ ინსტიტუტის მომავალს.

ბ-ნ ნიკოს, ჩვენს წინაპრებს, ყველა ჩვენთაგანს ღრმად გვწამდა, რომ ინსტიტუტი – მარადიული ცნებაა. ამ რწმენით მოვედით აქამომდე. ღმერთმა ინებოს (და იქნებ, ჩვენც უფრო აქტიურად წავაშველოთ ხელი) – არასოდეს გაგვნელებოდეს ეს რწმენა

Niko Chubinashvili – 100

Tamaz Sanikidze

Prominent Scholar
(A Piece of Memoire)

The article is focused on the scholarly significance and personal characteristics of Niko Chubinashvili – a prominent Georgian art historian.